

تأثیر آب لیمو، آب نارنج و پودر سوخاری همراه آویشن بر زمان ماندگاری فیله روکش شده ماهی قزل آلائی رنگین کمان (*Oncorhynchus mykiss*) در شرایط انجماد و یخچال

چکیده

با افزایش روزافزون جمعیت جهان، نقش آبزیان در تغذیه، افزایش ماندگاری و نیز تغییر طعم آن موردتوجه بوده است. در این تحقیق که در سال ۱۳۹۵ انجام شد با افزایش آب لیمو، آب نارنج، پودر سوخاری و آویشن به فیله روکش شده ماهی قزل آلا، در شرایط انجماد ۱۸- درجه سانتی گراد به مدت ۶ ماه کل بازهای فرار، تری متیل آمین، تیوباریبوتریک اسید و همچنین در یخچال به مدت ۷ روز بازهای فرار اندازه گیری شد. فیله ماهی با افزایش ۶ درصد وزنی آب لیمو، آب نارنج و پودر سوخاری همراه آویشن به صورت جداگانه با آرد گندم، نمک و کربنات سدیم که به نسبت ۱/۵:۱ با آب مخلوط شده بود، روکش گردید. نمونه شاهد بدون عصاره ها تهیه شد. فیله ماهی به اندازه ۵ دقیقه در این مخلوط باقی ماند و در شرایط انجماد برای بررسی زمان ماندگاری در ۱۸- درجه سانتی گراد به مدت ۶ ماه و در یخچال به مدت ۷ روز نگهداری شد. مقدار بازهای فرار به ترتیب در نمونه های حاوی آب لیمو، آب نارنج و پودر سوخاری و آویشن ۲۱/۴۵، ۲۴/۰۵ و ۲۶/۷۵ میلی گرم بر ۱۰۰ گرم در مقایسه با شاهد ۳۵/۸ میلی گرم بر ۱۰۰ گرم پایین تر بود. تری متیل آمین به همین ترتیب ۱/۲۵، ۱/۳۵ و ۱/۳۵ میلی گرم بر ۱۰۰ گرم در مقایسه با شاهد ۲/۵ میلی گرم بر ۱۰۰ گرم، مقادیر کمتری داشت و تیوباریبوتریک اسید به ترتیب ۰/۵، ۰/۴ و ۰/۷۵ میلی گرم بر کیلوگرم در مقایسه با شاهد ۰/۷۵ میلی گرم بر کیلوگرم نزدیک و یا کمتر بود؛ بنابراین ماندگاری فرآورده ها به ترتیب آب لیمو، آب نارنج و پودر سوخاری و آویشن در فریزر نسبت به شاهد بیشتر دیده شد. میزان بازهای فرار ماهی اندود شده با عصاره ها در یخچال اندازه گیری شد. بازهای فرار در ماهی اندود شده با عصاره آب لیمو به ۲۳/۵۲ و آب نارنج به ۳۳ و پودر سوخاری همراه با آویشن به ۳۲/۵ در مقایسه با ماهی شاهد که به ۴۲ میلی گرم بر ۱۰۰ گرم در روز هفتم رسید نشان می دهد در طول نگهداری در یخچال نیز عصاره آب لیمو، آب نارنج و سوخاری همراه با آویشن به ترتیب، ماندگاری بیشتری ایجاد می کنند.

واژگان کلیدی: قزل آلائی رنگین کمان، آب لیمو، آب نارنج، پودر سوخاری و آویشن، ماندگاری

ناتره بشارتی*

۱. مرکز تحقیقات، آموزش کشاورزی و منابع طبیعی گیلان، سازمان تحقیقات و آموزش ترویج کشاورزی، رشت، ایران.

* نویسنده مسئول مکاتبات

naerehbesharati1344@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۰۵

این مقاله برگرفته از سایر فعالیتهای پژوهشی در مرکز تحقیقات، آموزش کشاورزی و منابع طبیعی گیلان است.

مقدمه

ماهی دارای ارزش غذایی بسیار بالا و کامل ترین منبع پروتئین است (Bahrani et al., 2019). همچنین مصرف ماهی و سایر آبزیان در کاهش چربی های نامطلوب خون، تنظیم و تعادل فشارخون در حفظ سلامت قلب و عروق مؤثر هستند (Esamalaki et al., 2020). قزل آلائی رنگین کمان یکی از گونه های با ارزش تجاری است که با توجه به طعم و کیفیت مناسب مصرف کنندگان زیادی را به خود اختصاص داده است. پیش بینی می شود مصرف سرانه جهانی فرآورده های دریایی افزایش یافته و تا سال ۲۰۳۴ به ۲۱/۸ کیلوگرم برسد (FAO, 2025). جهت افزایش مصرف سرانه آبزیان باید به ایجاد تنوع در فرآوری آبزیان توجه نمود. مصرف فرآورده های شیلاتی به واسطه تنوع در عمل آوری، طعم، مزه و بسته بندی مناسب و متعدد افزایش می یابد. ذائقه مصرف کنندگان جلب فرآورده های تازه تر و با قابلیت نگهداری بیشتر بوده که نیاز به توجه دقیق تری به تنوع در فرآورده ها و چگونگی نگهداری دارند و همچنین به فاکتورهای ویژه ای جهت سنجش کیفیت نیاز دارند (Alibeigi et al., 2013). امروزه با توسعه زندگی شهری و کمبود وقت، میزان تقاضا برای استفاده از غذای آماده افزایش یافته است. فرآورده های نیمه آماده نظیر فیله و استیک نیز در بازار جهانی جایگاه ویژه ای داشته و برای ذائقه های متفاوت می توان از طعم دهنده های مختلف استفاده نمود (Alishahi and Aider, 2012). از مزایای تولید فیله می توان به سهولت نگهداری و جابجایی در مقایسه با ماهی کامل، قابلیت ارائه در اندازه ها، بسته بندی های مختلف، بهبود شکل ظاهری ماده اولیه و قابلیت روکش دادن با طعم های مختلف را نام برد. توجه به سردسازی و شرایط انجماد می تواند به حفظ کیفیت و افزایش ماندگاری فرآورده کمک نماید (Badii et al., 2002; Rezaei, 2005; Hosseini, 2008; Holley et al., 2005). روکش فیله ماهی باعث بهتر نمودن عطر، طعم، بافت و ظاهر غذا می شود. همچنین

از تغییر طعم طبیعی غذا که بر اثر انجماد یا حرارت دادن ایجاد می‌شود جلوگیری می‌کند؛ بنابراین فرآورده حاصل از داخل آبدار و طعم دار بوده و از بیرون ترد است (Alishahi and Aider, 2012; Salvador *et al.*, 2008). امروزه تمایل بیشتری به فرآورده‌های روکش‌دار غذاهای آماده دریایی وجود دارد. مصرف‌کنندگان مایل به استفاده از افزودنی‌های سنتتیک و شیمیایی در مواد غذایی نیستند. با استفاده از روکش دادن به فیله، ضمن این که می‌توان از افزودنی‌های طبیعی متفاوتی برای تغییر طعم استفاده نمود، این عمل به افزایش زمان ماندگاری محصول نیز کمک می‌کند (Yerlikaya *et al.*, 2010; Ibrahim and El-Sherif, 2008). امروزه باید به افزودنی‌هایی توجه نمود که در ضمن مطلوبیت از نظر ارزیابی حسی، باعث افزایش زمان ماندگاری نیز می‌گردند.

با افزایش آگاهی مصرف‌کنندگان در خصوص مضرات افزودنی‌های شیمیایی و سنتتیک در غذا، تصویری منفی نسبت به این مواد ایجاد شده است؛ بنابراین استفاده از نگهدارنده‌های طبیعی از جمله عصاره‌های طبیعی به عنوان روش‌های جایگزین جهت افزایش ماندگاری ماهی ضروری است (Karsli *et al.*, 2021). خواص ضد میکروبی و آنتی‌اکسیدانی عصاره‌ها به‌طور عمده به ترکیبات فنولی موجود در آنها بستگی دارد. البته نوع ترکیبات فنولی و به تبع آن قدرت نگهدارندگی آنها در گیاهان مختلف متفاوت است (Pezeshk *et al.*, 2011). در مطالعه‌ای مشابه، تأثیر پوشش ژلاتینی حاوی عصاره آبی پوست پرتقال (*Citrus sinensis*) بر افزایش ماندگاری فیله ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان در دمای یخچال بررسی و اثبات شد (Ebrahimian *et al.*, 2023). همچنین، در پژوهشی دیگر، تأثیر افزودن عصاره آویشن (*Zataria multiflora* Boiss)، پیاز (*Allium cepa*) و کاکوتی کوهی (*Ziziphora clinopodioides*) بر ماندگاری فیله ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان ارزیابی گردید؛ نتایج نشان داد که این ترکیبات زمان ماندگاری فیله را در شرایط خلأ و دمای یخچال، ۵ تا ۶ روز افزایش می‌دهند (Zolfagari *et al.*, 2010). شاخص‌های فساد شیمیایی در فیله ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان پوشش یافته با ژلاتین حاوی پلی‌ساکارید استخراج شده از هسته ازگیل ژاپنی بررسی گردید (Noori *et al.*, 2026). همچنین اثر افزایش عصاره چای سبز در شرایط نگهداری فیله ماهی در یخچال بر افزایش ماندگاری در تحقیقی مشابه بررسی گردید (Pal *et al.*, 2017). اثر اسانس مرزه (*Satureja hortensis*) بر فیله ماهی قباد (*Scomberomorus guttatus*) نیز در تحقیقی مشابه بررسی گردید (Esamalaki *et al.*, 2020). عصاره‌های گیاهی از منابع اصلی آنتی‌اکسیدان‌ها و ضد میکروب‌های طبیعی به‌شمار می‌روند (Harpaz *et al.*, 2003). در پژوهشی مشابه، اثر عصاره آویشن (*Thymus vulgaris*) و پونه کوهی (*Origanum vulgare*) بر ماهی باس دریایی آسیایی (*Lates calcarifer*) بررسی شد و نتایج نشان داد که افزودن این عصاره‌ها روند فساد را به‌طور چشمگیری کاهش می‌دهد (Cadun *et al.*, 2008). همچنین، مطالعه‌ای دیگر حاکی از آن است که عصاره رزماری ماندگاری میگوی صورتی (*Parapenaeus longirostris*) را به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای افزایش می‌دهد (Etemadi *et al.*, 2008). استفاده از عصاره رزماری (*Salvia rosmarinus*) به‌عنوان یک آنتی‌اکسیدان و ضد میکروب طبیعی برای افزایش ماندگاری ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان (*Oncorhynchus mykiss*) نشان داد که فساد اکسیداتیو و باکتریایی در نمونه‌های تیمار شده به‌کندی صورت می‌گیرد. علاوه بر این، استفاده از خمیر پوشش (Batter) برای ایجاد طعم‌های منحصربه‌فرد و بهبود بافت در محصولات سرخ‌شده، در صورت اعمال پوشش مناسب، موجب کاهش جذب چربی در فرایند سرخ کردن می‌شود (Yerlikaya *et al.*, 2010). افزودنی‌ها در مواد غذایی معمولاً ترکیبات جزئی هستند که با اهداف ویژه‌ای مانند جلوگیری از فساد در مدت نگهداری، جلوگیری از رشد و نمو میکروبی، تشدید رنگ مخصوص به آنها افزوده می‌شوند. بدین ترتیب این ترکیبات یا از واکنش‌های معینی در محصول جلوگیری می‌کنند و یا واکنش‌های مشخصی را تشدید می‌نمایند (Sakifar and Karimi, 2025). ماهیان با وجود ارزش غذایی بالا، در برابر فساد اکسیداتیو بسیار حساس هستند و ویژگی‌های کیفی آن‌ها در طول نگهداری، تحت تأثیر فساد باکتریایی و اکسیداتیو کاهش می‌یابد (Mexis *et al.*, 2009).

برای تشخیص کیفیت ماهی، تنها از یک شاخص کیفی نمی‌توان استفاده کرد. از آزمایش‌های مختلفی جهت تخمین درجه فساد در ماهی استفاده می‌شود. این آزمون‌ها شامل اندازه‌گیری مجموع بازهای نیتروژنی فرار (TVB-N)، تری‌متیل‌آمین (TMA)، دی‌متیل‌آمین (DMA) و مجموع ترکیبات فرار احیاکننده است (AOAC, 2005; khoramgah and Rezaei, 2012). بازهای فرار به مجموعه‌ای از ترکیبات، از جمله آمونیاک، تری‌متیل‌آمین و دی‌متیل‌آمین گفته می‌شود که اندازه‌گیری آن‌ها نمایانگر میزان کهنگی و فساد در ماهی است. از جمله

ترکیبات دیگری که در ایجاد طعم و بوی ماهی نقش دارند، می‌توان به تری‌متیل‌آمین اکسید و تری‌متیل‌آمین اشاره کرد که در ساختمان عضله وجود دارند و بوی اختصاصی ماهی در اثر حضور این ترکیبات پدید می‌آید (Castro et al., 2012).

حضور و نفوذ موجودات ذره‌بینی و فعالیت آنزیم‌های آن‌ها در ماهی و همچنین آنزیم‌های طبیعی بدن ماهی، باعث تبدیل تری‌متیل‌آمین اکسید به تری‌متیل‌آمین می‌گردد. بوی مشخصه ماهی در اثر تشکیل این ماده پدید می‌آید. با اندازه‌گیری مقدار تری‌متیل‌آمین، می‌توان میزان کهنگی یا تازگی ماهی را مشخص کرد (Juty and Neero, 2025). فرآورده‌های اولیه اکسیداسیون چربی‌ها در ماهی، هیدروپروکسیدها هستند که ترکیباتی ناپایدارند و نقشی در طعم نامطلوب ماهی ندارند. هیدروپروکسیدها پس از شکستن، موادی نظیر آلدئیدها، کتون‌ها، الکل‌ها، هیدروکربن‌ها، استرها، فوران‌ها و لاکتون‌ها را ایجاد می‌کنند. آزمایشی که به‌طور گسترده جهت اندازه‌گیری مقدار فساد اکسایشی چربی‌ها به کار گرفته می‌شود، شاخص تیوباریتوریک اسید است. این شاخص مربوط به اندازه‌گیری میزان مالونالدئید است که محصول ثانویه اکسیداسیون اسیدهای چرب غیراشباع محسوب می‌شود. وجود چنین ترکیباتی در گوشت ماهی سبب تغییراتی در ویژگی‌های حسی آن از جمله طعم و بو می‌شود (Juty and Neero, 2025). در این تحقیق، هدف استفاده از (پودر سوخاری و آویشن، آب‌لیمو و آب‌نارنج) همراه با فیله روکش‌دار ماهی قزل‌آلا به‌منظور ایجاد تغییر در طعم ماهی و مقایسه‌ای بر افزایش زمان ماندگاری در شرایط انجماد (۱۸- درجه سانتی‌گراد) از طریق شاخص شیمیائی کل بازهای فرار، تری‌متیل‌آمین، تیوباریتوریک اسید و همچنین بازهای فرار در شرایط نگهداری در یخچال بوده است.

مواد و روش‌ها

برای آماده‌سازی نمونه تعداد ۳۰ عدد ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان با وزن متوسط $550 \pm 2/5$ گرم از بازار رشت در هنگام خرید به‌صورت زنده صید و بلافاصله همراه با یخ پوشی (۱:۱) به آزمایشگاه پردیس بهدان (مرکز تحقیقات، آموزش کشاورزی و منابع طبیعی گیلان) منتقل گردید. سپس نمونه‌های ماهی با آب قابل شرب شسته شده، پوست‌گیری و تخلیه شکمی انجام گردید و نمونه‌ها فیله گردید. برای تهیه روکش فیله ماهی، مطابق جدول ۱، مخلوط خمیری در ۳ تیمار و یک شاهد تهیه شد.

جدول ۱: فرمولاسیون برای پوشش خمیری

اجزاء	فرمولاسیون (گرم / صد گرم)			
	۱	۲	۳	شاهد
آرد گندم	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲
نمک	۶	۶	۶	۶
کربنات سدیم	۴	۴	۴	۴
آب‌لیمو	۶	-	-	-
عصاره آویشن و پودر سوخاری	-	۶	-	-
عصاره آب‌نارنج	-	-	۶	-

از ۳۰ عدد فیله ماهی ۵۰ گرمی تهیه شده، یک بخش از نمونه‌ها به‌عنوان شاهد (بدون افزایش عصاره) و بخش دیگر نمونه‌ها در سوسپانسیون تهیه شده از عصاره و روکش مطابق جدول بالا غوطه‌ور شدند. سپس نمونه‌ها در داخل بسته‌های پلی‌اتیلنی بسته‌بندی و در شرایط انجماد با دمای ۱۸- درجه سانتی‌گراد قرار داده شد و در مدت ۶ ماه نگهداری در فریزر، پارامترهای شیمیایی بازهای فرار، تری‌متیل‌آمین و تیوباریتوریک اسید مورد آزمایش قرار گرفتند. همچنین نمونه‌ها در یخچال به مدت ۷ روز نگهداری گردید و از طریق اندازه‌گیری بازهای فرار به‌منظور تعیین زمان ماندگاری با افزایش عصاره‌های نامبرده در روکش ماهی قزل‌آلا ارزیابی گردیدند. به‌منظور استخراج مایع از آب‌لیمو، پودر سوخاری و آویشن و آب‌نارنج، ابتدا لیمو، آویشن و نارنج مورد نیاز از بازار محلی خریداری گردید. مواد پس از تمیز کردن، آب‌گیری و آویشن کاملاً خرد شده و ۵۰۰ گرم از آن‌ها به ۵۰۰ میلی‌لیتر آب مقطر، که قبلاً تا ۹۰ درجه سانتی‌گراد حرارت داده شده بود، اضافه شد و به مدت ۶۰ دقیقه هم زده شد. سپس مخلوط با دور ۱۰۰۰۰ در ۲۰ دقیقه سانتریفیوژ گردید. عصاره مورد

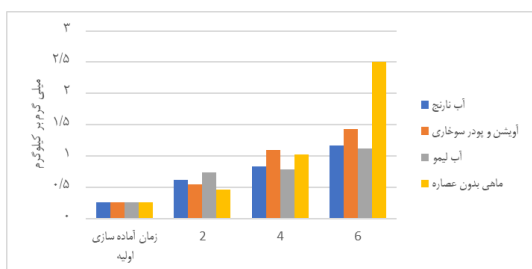
استفاده به صورت تازه تهیه شد (Zolfagari et al., 2010). برای بررسی اثر عصاره‌ها به ترتیب برای هر نمونه ۶ درصد وزنی هر عصاره به مخلوط ذکر شده طبق جدول اضافه گردید. یک نمونه شاهد نیز بدون افزایش عصاره‌ها تهیه گردید تا بتوان مقایسه مناسبی بین نمونه های دارای عصاره و نمونه شاهد از نظر زمان ماندگاری بر اساس شاخص های شیمیایی صورت پذیرد. سپس مخلوط تهیه شده به نسبت ۱:۱/۵ با آب مخلوط گردید. ماهی در این مخلوط فروبرده شد و به اندازه ۵ دقیقه در این مخلوط باقی ماند. سپس در شرایط انجماد برای بررسی زمان ماندگاری در ۱۸- درجه سانتی گراد نگهداری شد و تغییرات کیفی در طول مدت نگهداری بررسی گردید (Yerlikaya et al., 2010). همچنین در یخچال نیز به مدت ۷ روز نگهداری گردید تا بر اساس بازهای فرار، زمان ماندگاری در یخچال نیز تعیین گردد. قبل از انجام آنالیز، نمونه های منجمد یک شب در یخچال ذوب شده، پس از پاک کردن خمیرهای سطح نمونه ها، ماهی ها با استفاده از مخلوط کن همگن گردیده و تمامی آزمون ها بر روی نمونه های همگن شده انجام شد. شاخص های کل بازهای فرار (TVB-N) به روش تیتريمتري، تری متیل آمین (TMA) و تیوباریتوریک اسید (TBA) با استفاده از اسپکتروفتومتر (Jenway model 6105, England) اندازه گیری شدند. برای اندازه گیری کل بازهای فرار، به بالن تقطیر کدال ۱۰ گرم از نمونه گوشت، ۲ گرم اکسید منیزیم و ۳۰۰ میلی لیتر آب و چند قطعه سنگ جوش اضافه گردید. در یک ارلن مایر به ظرفیت ۵۰۰ تا ۷۰۰ سانتی مترمکعب که به عنوان ظرف گیرنده زیر قسمت سردکننده دستگاه تقطیر قرار گرفت، ۲۵ سانتی متر مکعب از محلول ۲ درصد اسید بوریک و چند قطره از معرف متیل قرمز اضافه شد. دستگاه تقطیر وصل گردید و محتوی بالن تقطیر حرارت داده شد، به طوری که در مدت ۱۰ دقیقه به جوش آمد و با همین مقدار حرارت مدت ۲۵ دقیقه عمل تقطیر ادامه یافت. انتهای قسمت سرد کننده دستگاه تقطیر به وسیله لوله و یا رابطی به داخل محلول اسید بوریک وارد گردید. پس از آن حرارت را قطع، داخل سرد کننده با آب مقطر شسته و محلول تقطیر شده به وسیله اسیدسولفوریک ۰/۱ نرمال تیترو گردید. در عمل یک شاهد هم در نظر گرفته شد. برای محاسبه، مقدار مصرف شده اسیدسولفوریک در ۱۴ ضرب شد تا مقدار ازت فرار برحسب میلی گرم در ۱۰۰ گرم ماده گوشتی محاسبه شود (Juty and Neero, 2025). برای اندازه گیری میزان تری متیل آمین (TMA)، ۱۰ گرم از نمونه با ۹۰ میلی لیتر تری کلرواستیک اسید (TCA) توسط هموژنایزر مخلوط و سپس صاف شد. سپس ۴ میلی لیتر از محلول حاصل به لوله آزمایش منتقل گردید و به آن ۱ میلی لیتر محلول فرمالدهید ۲۰ درصد، ۱۰ میلی لیتر تولوئن خشک (بدون آب) و ۳ میلی لیتر محلول پتاس ۵۰ درصد افزوده شد؛ پس از اختلاط کامل، ۵ میلی لیتر از لایه تولوئن جدا و به ۵ میلی لیتر محلول اسید پیکریک ۰/۰۲ درصد اضافه شد. در نهایت، بخش بالایی محلول به سل اسپکتروفتومتر فرابنفش - مرئی (Jenway model 6105, England) منتقل و میزان جذب نمونه در طول موج ۴۱۰ نانومتر قرائت گردید. هم زمان محلول های استاندارد تهیه و جذب آن ها اندازه گیری شد (Perumalla and Hettiarachchy, 2011; Salam et al., 2007; Juty and Neero, 2025). برای اندازه گیری تیوباریتوریک اسید ۱۰ گرم نمونه بعد از افزایش ۲/۵ میلی لیتر اسید کلریدریک که به نسبت ۱ به ۲ با آب مخلوط شده، تقطیر گردید. ۵ میلی لیتر از نمونه تقطیر شده به لوله منتقل و به آن ۵ میلی لیتر محلول تیوباریتوریک اسید ۰/۲۸۸ افزوده شد. لوله تکان داده شده و در حمام آب ۱۱۰ درجه به مدت ۳۵ دقیقه گذاشته شد سپس جذب با دستگاه اسپکتروفتومتر در ۵۳۸ نانومتر در مقایسه با بلانک حاوی آب مقطر و محلول تیوباریتوریک اسید اندازه گیری شد و نتایج بر حسب میلی گرم بر گرم بیان گردید (Jasbi et al., 2020; Juty and Neero, 2025).

نتایج

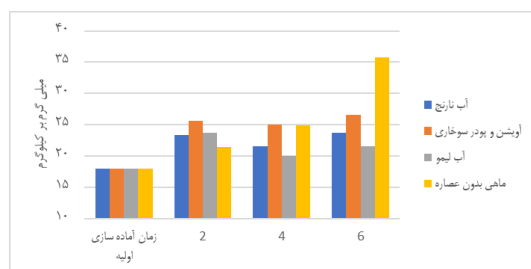
نتایج مربوط به بازهای فرار در شکل ۱ نشان می دهد که ماهی پوشش داده شده با خمیر لعابی حاوی آب لیمو، در مقایسه با نمونه های حاوی آب نارنج و آویشن، در طول دوره نگهداری در دمای ۱۸- درجه سانتی گراد، مقدار کمتری بازهای فرار داشته است. همچنین، نمونه حاوی آب نارنج نسبت به نمونه حاوی آویشن، مقدار بازهای فرار کمتری در طول دوره نگهداری نشان داد. تمامی نمونه های پوشش داده شده با عصاره های مختلف، ماندگاری بیشتری نسبت به ماهی بدون عصاره از خود نشان دادند.

برای سنجش این شاخص، از روش خنثی سازی توسط اسیدی با مولاریته معلوم استفاده شد. معمولاً حد نهایی ۲۵ تا ۳۰ میلی گرم بازهای فرار در هر ۱۰۰ گرم نمونه در نظر گرفته می شود. بر این اساس، نمونه های حاوی عصاره های آب لیمو، پودر سوخاری، آویشن و آب نارنج، در

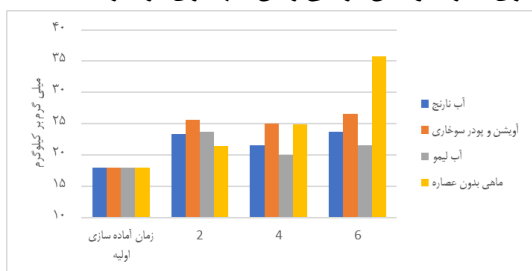
مقایسه با نمونه شاهد، مقادیر کمتری از این حد را نشان دادند که بیانگر اثر مثبت افزودن عصاره‌های طبیعی بر ماندگاری نمونه‌ها است. نتایج مربوط به تری‌متیل‌آمین در شکل ۲ نیز نشان می‌دهد که به‌ترتیب نمونه‌های حاوی آب‌لیمو، آب‌نارنج و آویشن ماندگاری بیشتری نسبت به ماهی خام دارند. همچنین، آزمون تیوباریوتریک اسید در شکل ۳، همین روند ماندگاری را در اثر افزودن آب‌لیمو، آب‌نارنج و آویشن در طول ۶ ماه نگهداری در فریزر تأیید کرد. شکل ۴ نیز نشان می‌دهد که در شرایط نگهداری در یخچال، نمونه حاوی آب‌لیمو تا ۷ روز کمترین افزایش را در بازهای فرار داشته است؛ همچنین ماهی حاوی آب‌نارنج و آویشن در روز هفتم نگهداری در یخچال، از نظر میزان بازهای فرار تقریباً در سطحی نزدیک به هم قرار داشتند، اما هر دو در مقایسه با ماهی بدون عصاره، هنوز به مرحله فساد نرسیده بودند.

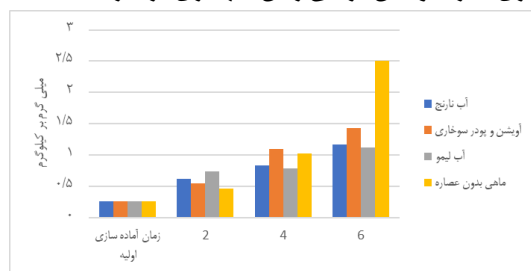
شکل ۲: مقایسه میزان تری‌متیل‌آمین (TMA) در فیله ماهی قزل‌آلای روکش‌دار همراه با عصاره‌های آب‌لیمو و آب‌نارنج و پودر سوخاری همراه آویشن در طی زمان نگهداری در شرایط انجماد

شکل ۱: مقایسه بازهای فرار (TVB-N value) در فیله ماهی قزل‌آلای روکش‌دار همراه با عصاره‌های آب‌لیمو، آب‌نارنج و پودر سوخاری همراه آویشن در طی زمان نگهداری در شرایط انجماد

شکل ۴: مقایسه بازهای فرار در فیله ماهی قزل‌آلای روکش‌دار همراه با عصاره‌های آب‌لیمو، آب‌نارنج و پودر سوخاری همراه آویشن در طی زمان نگهداری در یخچال

شکل ۳: مقایسه شاخص تیوباریوتریک اسید (TBA) در فیله ماهی قزل‌آلای روکش‌دار همراه با عصاره‌های آب‌لیمو، آب‌نارنج و پودر سوخاری همراه آویشن در طی زمان نگهداری در شرایط انجماد

شکل ۱ نشان می‌دهد که مقدار بازهای فرار در نمونه‌های حاوی آب‌لیمو، آب‌نارنج، پودر سوخاری و آویشن، به‌ترتیب ۲۱/۴۵، ۲۴/۰۵ و ۲۶/۷۵ میلی‌گرم در ۱۰۰ گرم بود که در مقایسه با نمونه شاهد با مقدار ۳۵/۸ میلی‌گرم در ۱۰۰ گرم، کمتر است. شکل ۲ نشان می‌دهد تری‌متیل‌آمین برای آب‌لیمو، آب‌نارنج و پودر سوخاری و آویشن ۱/۱۱۴، ۱/۱۶۵ و ۱/۴۲۴ (میلی‌گرم/صد گرم) در مقایسه با شاهد ۲/۵۰۸ (میلی‌گرم/صد گرم) مقادیر کمتری داشت. پس استفاده از آب‌لیمو کمترین مقدار بازهای فرار و تری‌متیل‌آمین را داشته و بیشترین ماندگاری را نشان داد و سپس پودر سوخاری و آویشن و در رتبه آخر آب‌نارنج قرار گرفت. در مورد این دو شاخص به ترتیب آب‌لیمو، پودر سوخاری همراه آویشن و آب‌نارنج مورد قبول است. مطابق شکل ۳ شاخص تیوباریوتریک اسید اعداد ۰/۵، ۰/۴ و ۰/۷۵ (میلی‌گرم/کیلوگرم) در مقایسه با شاهد ۰/۷۵ (میلی‌گرم/کیلوگرم) نزدیک و یا کمتر بود. مشخص شد که ماندگاری فرآورده‌ها به ترتیب آب‌لیمو، آب‌نارنج و پودر سوخاری و آویشن نسبت به شاهد بیشتر است. در قسمت نهایی، ماهی اندود شده با این عصاره‌ها در یخچال نگهداری گردید و میزان بازهای فرار تا ۷ روز اندازه‌گیری شد. تحقیق نشان داد فیله ماهی خام از مقدار ۲/۱۸ (میلی‌گرم/صد گرم) در روز سوم به ۴۲ (میلی‌گرم/صد گرم) در روز هفتم رسید، درحالی‌که ماهی اندود شده با عصاره آب‌لیمو به ۲۳/۵۲، آب‌نارنج به ۳۳ و سوخاری همراه با آویشن به ۳۲/۵ (میلی‌گرم/صد گرم) در روز هفتم رسید. این موضوع نشان می‌دهد در طول نگهداری در یخچال نیز عصاره آب‌لیمو، سوخاری همراه با آویشن و آب‌نارنج به ترتیب ماندگاری بیشتری ایجاد می‌کنند.

بحث و نتیجه گیری

شاخص تیوباریتريک اسيد (TBA) معيار مناسبی برای تعيين ميزان پيشرفت اکسيداسيون چربی و توليد ترکيبات کربونيل محسوب می شود؛ اين ترکيبات کربونيل، مسئول تغييرات نامطلوب در ویژگی های حسی محصولات از جمله بو و طعم هستند. نتایج شکل ۴ نشان داد که ميزان تیوباریتريک اسيد در طول دوره نگهداری روند افزایشی داشته است که اين امر به توليد آلدهيدها از محصولات ثانويه حاصل از شکست هیدروپراکسيدها مربوط می شود.

در مورد شاخص تیوباریتريک اسيد، مقادير به دست آمده برای نمونه های حاوی آب لیمو، آب نارنج و پودر سوخاری و آویشن به ترتيب ۰/۰۵، ۰/۴ و ۰/۷۵ میلی گرم در کیلوگرم بود که در مقایسه با مقدار ۰/۷۵ میلی گرم در کیلوگرم برای نمونه شاهد، اين مقادير نزدیک یا کمتر بوده اند؛ بنابراین، ماندگاری فرآورده های حاوی عصاره، به ویژه نمونه های حاوی آب لیمو، آب نارنج و پودر سوخاری و آویشن، نسبت به نمونه شاهد بیشتر است. تفاوت معناداری در طی ۲ ماه پایانی نگهداری، بين تیمار شاهد و مایع استخراج شده آب نارنج و آب لیمو مشاهده شد. خاصیت آنتی اکسیدانی ترکيبات فنلی موجود در آب لیمو و آب نارنج مانع از اکسيداسيون چربی شده و در نتیجه، ميزان شاخص تیوباریتريک اسيد نسبت به نمونه شاهد کمتر بوده است. مقادير کمتر از ۳ میلی گرم در کیلوگرم تیوباریتريک اسيد، نشان دهنده شرایط قابل قبول برای نگهداری مواد غذایی دریایی به صورت منجمد است (Cadun *et al.*, 2005).

در نمونه های مورد بررسی در اين پژوهش، ميزان شاخص تیوباریتريک اسيد در کلیه تیمارها طی ۶ ماه نگهداری در شرایط انجماد، کمتر از حد ذکر شده بود. برخی از محققان معتقدند که فعالیت ضد اکسیدانی عصاره ها و اسانس های گیاهی به دليل خاصیت کاهندگی آن هاست؛ اين خاصیت نقش مهمی در جذب و خنثی سازی رادیکال های آزاد، غیر فعال نمودن اکسیژن یگانه و سه گانه و تجزیه پراکسيدها ایفا می کند. نتایج اين مطالعه با سایر پژوهش های مشابه مطابقت دارد (Sallam *et al.*, 2004; Park and Chin, 2010; Feng *et al.*, 2007). اثر آنتی اکسیدانی و آنتی میکروبی رزماری بر افزایش زمان ماندگاری قزل آلا تأیید شده است (Etemadi *et al.*, 2007). همچنین در مطالعه ای دیگر، اثر عصاره سیر و لیمو بر کیفیت و افزایش ماندگاری تخم ماهی قزل آلاي رنگین کمان در طی نگهداری در یخچال مورد تأیید قرار گرفته است (Mirsadegi *et al.*, 2015). علاوه بر اين، اثر سیر و بوتیل هیدروکسی آنیزول (BHA) بر ماندگاری سوسیس از نظر خواص آنتی میکروبی و آنتی اکسیدانی بررسی و تأیید شده است (Kim *et al.*, 2010). در اين تحقیق، بررسی بازهای فرار، تری متیل آمین و تیوباریتريک اسيد تا ماه ششم در شرایط نگهداری منجمد در دمای ۱۸- درجه سانتی گراد نشان می دهد که عصاره های آب لیمو، آب نارنج و آویشن، ماندگاری بیشتری نسبت به نمونه شاهد از نظر اين سه شاخص شیمیایی افزایش می دهند. در مطالعه ای مشابه، اثر مثبت افزودن کاکوتی و ترخون بر افزایش ماندگاری ماهی قزل آلا تأیید گردید (Sadegzadeh *et al.*, 2021). همچنین، بررسی تأثیر اسانس نناع فلفلی نانوریزپوشانی شده بر ماندگاری برگر ماهی قزل آلاي رنگین کمان، با سنجش بازهای فرار، تیوباریتريک اسيد و پراکسید، اثر مثبت آن را در افزایش ماندگاری تأیید نمود (Shirvash and Najafi, 2024). در مطالعه ای مشابه تأثیر مثبت عصاره جعفری بر فیله ماهی کپور نقره ای را بررسی و اثر مثبت اين عصاره در کاهش بازهای فرار اثبات گردید (Eskandari *et al.*, 2013). در بررسی دیگری تأثیر عصاره آب لیمو نیز تأثیر اين عصاره بر کاهش بازهای فرار را در شرایط نگهداری در ۴ درجه سانتی گراد مورد مطالعه قرار گرفت (Pezeshk *et al.*, 2011). در تحقیقی مشابه روی افزایش عصاره های طبیعی (انگور، سیر و گوجه فرنگی) بر میگو روکش دار، نتایج مشابهی با تحقیق انجام شده با ماهی قزل آلا به دست آمد که بیانگر اثر مثبت افزایش عصاره های طبیعی روی افزایش زمان ماندگاری بود (Yerlikaya *et al.*, 2010). اين نتایج با پژوهش های مشابه (Harpaz *et al.*, 2003; Cadun *et al.*, 2008; Zolfagari *et al.*, 2010; Feng *et al.*, 2007) مطابقت دارد. همچنین در تحقیقی مشابه، اثر افزایش عصاره مرزنجوش به فیله ماهی قزل آلا در افزایش زمان ماندگاری به اثبات رسید (Azizi *et al.*, 2016).

در خصوص تأثیر افزودنی ها بر افزایش زمان ماندگاری، افزودن آب لیمو، آب نارنج و پودر سوخاری همراه با آویشن به روکش فیله ماهی قزل آلا، بر اساس شاخص های بازهای فرار، تری متیل آمین و تیوباریتريک اسيد، موجب افزایش ماندگاری گردید. نتایج نشان داد که کمترین افزایش در بازهای فرار، در نمونه حاوی آب لیمو مشاهده شد. در مورد تری متیل آمین نیز، آب لیمو کمترین مقدار را داشت و پس از آن به ترتیب

پودر سوخاری همراه آویشن و آب نارنج قرار گرفتند. از نظر تیوباریتیک اسید، عصاره آبلیمو کمترین مقدار را نشان دادند و پودر سوخاری همراه آویشن بیشترین مقدار را داشت. افزایش هر سه عصاره به فیله ماهی قزل آلا، در مقایسه با فیله بدون عصاره، سبب افزایش زمان ماندگاری می‌شود. در مورد فیله ماهی شاهد، افزایش قابل توجهی در شاخص‌های مربوطه مشاهده شد و پس از ۴ ماه، مصرف آن توصیه نمی‌شود. درحالی که افزودن عصاره‌ها به روکش، شاخص‌های بازهای فرار، تری‌متیل‌آمین و تیوباریتیک اسید را کاهش داده و ماندگاری را تا ۶ ماه افزایش می‌دهد. همچنین، در شرایط نگهداری در یخچال به مدت ۷ روز، کمترین مقدار بازهای فرار به ترتیب مربوط به آبلیمو، پودر سوخاری همراه آویشن و آب نارنج بود.

سپاسگزاری

نویسنده در انجام تحقیق و نگارش این مقاله از حمایت مرکز تحقیقات منابع طبیعی گیلان بهره‌مند بوده و کمال تشکر را دارد.

منابع

- Alibeigi, T., Alizadeh, D. and Rahimabadi, A., 2013.** Investigation of antioxidation effect of orange skin extract on quality (Cyprinus carpio) fillet in refrigerator (40c). *Journal of Fisheries (Iranian Journal of Natural Resources)*. 66(2): 185-198.
- Alishahi, A. and Aider, M., 2012.** Applications of Chitosan in the Seafood Industry and Aquaculture: A Review. *Food and Bioprocess Technology*. 5: 817-830.
- AOAC, 2005.** Official Methods of Analysis. 18th edition. Association of Official Analytical Chemists, Gaithersburg, Maryland, USA, 96 p.
- Azizi, A., Yeganeh, C., Firoozbaksh, F. and Khalili, K., 2016.** Effect of Marjoram (*Origanum vulgare* L.) extract on quality and grow index of (*Oncorhynchus mykiss*) in refrigerator (40c). *Iranian Scientific Fisheries Journal*. (1): 93-109.
- Badii, F. and Howell, N. K., 2002.** Changes in the texture and structure of cod and haddock fillets during frozen storage. *Food Hydrocolloids*. 16(4): 313-319.
- Bahrani, A., Fooladi, J. and Nojavan, C., 2019.** Separation and identification amino acids in (Cyprinus carpio) from southern area of Caspian Sea. *Journal of Animal Environment*. 12(3): 207-214.
- Cadun, A., Cakli, S. and Kislal, D., 2005.** A study of marination of deepwater pink shrimp (*Parapenaeus longirostris*, Lucas, 1846) and its shelf life. *Food Chemistry*. 90: 53-59.
- Cadun, A., Duygu, Kislal, S. and S. u'kran, C. akl., 2008.** Marination of deep-water pink shrimp with rosemary extract and the determination of its shelf-life. *Food Chem*. 109(1): 81-87.
- Castro, P., Millán, R., Penedo, J. C., Sanjuán, E., Santana, A., Caballero, M. J. et al., 2012.** Effect of Storage Conditions on Total Volatile Base Nitrogen Determinations in Fish Muscle Extracts. *Journal of Aquatic Food Product Technology*. 21(5): 519-523.
- Ebrahimian, M., Panahi, Z., Alamian Samak Khah, Sh. and Panahi, M., 2023.** The effect of gelatin coating containing aqueous extract of Citrus sinensis peel on increasing shelf life of rainbow trout fillet during refrigeration. *Journal of Food Science and Technology*. 138(20): 174-185.
- Esamalakhi, Z., Morki, N., Khoshkho, J. and Moeini, C., 2020.** Effect of (Satureja hortensis) extract on shelf life of (*Scomberomorus guttatus*) in freezer. *Journal of Animal Environment*. 12(1): 181-190.
- Eskandari, C., Hosseini, C. A. and Shiraei Kasmaei, A., 2013.** Effect of antioxidation and antibacterial of Parsley extract on shelf life of (*Hypophthalmichthys molitrix*) fillet in refrigerator (4 centigrade degrees). *Journal of Food Science and Technology*. (2): 165-172.
- Etemadi, H., Rezaei, M. and Abedian, A., 2007.** Antioxidation and antibacterial potential of Salvia rosmarinus on shelf life of (*Oncorhynchus mykiss*). *Journal of Technology and Food Science*. 5(4): 67-77.
- FAO, 2025.** Food and Agricultural Organization of the United Nations. OECD-FAO Agricultural Outlook 2025-2034. © OECD/FAO 2025.
- Feng, W. and Zheng, X., 2007.** Essential oils to control (*Alternaria alternate*) in vitro and in vivo. *Journal of Food Control*. 18(9): 1126-1130.
- Harpaz, S., Glatman, L., Drabkin, V. and Gelman, A., 2003.** Effects of herbal essential oils used to extend the shelf life of freshwater reared Asian sea bass fish (*Lates calcarifer*). *J Food Prot*. 66(3): 410-417.
- Holley, R. A. and Patel, D., 2005.** Improvement in shelf-life and safety of perishable foods by plant essential oils and smoke antimicrobials. *Food Microbiology*. 22(4): 273-292.

- Ibrahim, S. M. and El-Sherif, S. A., 2008.** Effect of some extracts on quality aspects of frozen tilapia (*Oreochromis niloticus* L.) fillets. *Global Veterinaria*, 2(2): 62-68.
- Jasbi, C., Gorbani, R., Fooladi, J. and Nojavan, C., 2020.** Assessment of using Ozone on increasing shelf life of (*Oncorhynchus mykiss*) in refrigerator (4oc). *Journal of Food Science and Technology*. 12(3): 421-434.
- Jyoti, D. and Neeru, A., 2025.** A review on total volatile basic nitrogen (TVB-N) as key indicators of fish spoilage: Methods for determination and quality assessment. *International Journal of Zoology Studies*. 10(3):44-49.
- Karsli, B., Emre, C., & Kilic, O., 2021.** Application of Black Cumin and Green Tea Extracts and Oils for Microbiological, Physicochemical, Textural and Sensorial Quality of Vacuum Packaged Rainbow Trout Fillets Stored at $2 \pm 1^{\circ}$ C. *Journal of Aquatic Food Product Technology*. 30(3): 271-282.
- Khoramgah, M. and Rezaei, M., 2012.** Chemical and sensory evaluation changes on (*Rutilus frisii kutum*) during freezing. *Journal of Food Science and Technology*. 9: 17-24.
- Kim, Y. J., Naham, B. A. and Choi, I. H., 2010.** An evaluation of the antioxidant and antimicrobial effectiveness of different forms of garlic and BHA in emulsion-type sausages during refrigerated storage. *Journal of Muscle Foods*. 21: 813-825.
- Mexis, S. F., Chouliara, E. and Kontominas, M. G., 2009.** Combined effect of an oxygen absorber and oregano essential oil on shelf-life extension of rainbow trout fillets stored at 4° C. *Food Microbiol*. 26(6): 598-605.
- Mirsadegi, H., Alishahi, A., Shabanpoor, B. and Ojagi, M., 2015.** Effect of garlic and limon juice extracts on quality and shelf life of rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) roe during refrigerator storage. *Journal of Utilization and Cultivation of Aquatics*. 3: 79-91.
- Noori, M., Bagaei, H., Kashaninejad, M., Mohammadi Nafchi, M., 2026.** Investigation of K-value Changes and Its Correlation with Chemical Spoilage Indicators in Rainbow Trout Fillets Coated with Gelatin Containing Polysaccharide Extracted from Loquat Seed. *Journal of Food Science and Technology*. 172(23): 144-159.
- Pal, D., Chowdhury, S., Nath, S., Dora, K. C., & Majumder, R., 2017.** Assessment of the shelf life of fish fillet treated with green tea extracts under refrigerated condition. *Biochemical and Cellular Archives*. 17(2):499-505.
- Park, S. Y. and Chin, K. B., 2010.** Evaluation of pre-heating and extraction solvents in antioxidant and antimicrobial activities of garlic, and their application in fresh pork patties. *Journal of Food Science and Technology*. 45(2): 365-373.
- Perumalla, A. V. S., & Hettiarachchy, N. S., 2011.** Green tea and grape seed extracts-Potential applications in food safety and quality. *Food Research International*. 44(4): 827-839.
- Pezeshk, C., Rezaei, M. and Hoseini, H., 2011.** Effect of antioxidation and antibacterial of lemon extract on shelf life of (*Oncorhynchus mykiss*) in refrigerator (4oc). *Journal of Technology and Food Science*. (2): 11-19.
- Rezaei, M., and Hosseini, S. F., 2008.** Quality assessment of farmed rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) during chilled storage. *Journal of Food Science*. 73: 93-96.
- Sadegzadeh Marandi, P., Javadi, A. and Afshar Mogadam, M., 2021.** The inhibitory effect of ziziphora and tarragon essential oils on microbial quality of rainbow trout fillet stored at refrigerator. *Journal of Food Science and Technology*. (128): 249-258.
- Sakifar, Y. and Karimi, B., 2025.** The Effect of Green Tea Extract on the Quality of Perch Fish Fillet During Storage in the Refrigerator. *Research and Innovation in Food Science and Technology*. 14(1): 65-74.
- Salam, K. H. I., Ahmed, A. M., Elgazzar, M. M. and Eldaly, E. A., 2007.** Chemical quality and sensory attributes of marinated Pacific saury (*Cololabis saira*) during vacuum-packaged storage at 4° C. *Food Chem*. 102(4): 1061-1070.
- Sallam, K. I., Ishioroshi, M. and Samejima, K., 2004.** Antioxidant and antimicrobial effects of garlic in chicken sausage. *Journal of Food Science Technology*. 37(8): 849-855.
- Salvador, A., Sanz, T. and Fiszman, S. M., 2008.** Performance of methyl cellulose in coating batters for fried products. *Food Hydrocolloids*. 22(6): 1062 - 1068.
- Shirvash, M. and Nagafi, A., 2024.** Investigating the effect of nano-encapsulated peppermint essential oil on shelf life of rainbow trout fish burger during storage. *Journal of Food Science and Technology*. 152(21): 949-106.
- Yerlikaya, P., Gokoglu, N. and Kadir Topuz, O., 2010.** Use of natural plant extracts in batter coating of shrimp and their effects on the quality of shrimp during frozen storage. *Journal of Food Processing and Preservation*. 34: 127-138.
- Zolfagari, M., Shabanpoor, B. and Fallahzadeh, S., 2010.** Comparison of the effect of thyme, onion and mountain cockatiel extracts on the shelf life of fish fillets Rainbow trout. *Iranian Food Science and Technology Research*. 6(2): 121-129.
- Zolfagari, M., Shabanpoor, B. and Fallahzadeh, S., 2010.** Quality preservation of salted, vacuum packaged and refrigerated mahi sefid (*Rutilus frisii kutum*) fillets using an onion (*Allium cepa*) extract. *Aquaculture Research*, 41(8): 1123-1132.

Effect of limon juice, thyme and sour orange juice on shelf life and of coated rainbow trout fillet (*Oncorhynchus mykiss*) in freezing and refrigerator conditions

Naereh Besharati^{1*}

1. Gilan Agricultural and Natural Resources Research and Education center, Agricultural research, Education and extension organization, Rasht, Iran.

*Corresponding author:
naerehbesharati1344@gmail.com

Received date: April/25/2026

Accepted date: June/26/2026

Abstract

With the growing global population, enhancing the nutritional value, extending the shelf life, and improving the flavor of aquatic products have garnered significant attention. This study investigated the effects of incorporating lemon juice, sour orange juice, and a thyme-breadcrumb mixture into the batter coating of rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) fillets. The batter consisted of wheat flour, salt, and sodium carbonate mixed with water (1:1.5 w/v), supplemented separately with 6% (w/w) of each respective additive. A control sample was prepared without these additives. The coated fillets were immersed in the batter for 5 minutes and subsequently stored under frozen conditions (-18°C) for 6 months and refrigerated conditions (4°C) for 7 days to evaluate shelf life. Chemical analyses, including total volatile basic nitrogen (TVB-N), trimethylamine (TMA), and thiobarbituric acid (TBA), were conducted. After 6 months of frozen storage, TVB-N levels in the lemon juice, sour orange juice, and thyme-breadcrumb samples were 21.45, 24.05, and 26.75 mg/100g, respectively, all significantly lower than the control (35.8 mg/100g). Similarly, TMA values were 1.1, 1.25, and 1.35 mg/100g, respectively, compared to 2.5 mg/100g in the control. TBA values were 0.5, 0.4, and 0.75 mg/kg, respectively, which were lower than or equivalent to the control (0.75 mg/kg). Under refrigerated storage for 7 days, TVB-N levels in the control group reached 42 mg/100g. In contrast, the treated samples maintained significantly lower levels: lemon juice (23.52 mg/100g), thyme-breadcrumb mixture (32.5 mg/100g), and sour orange juice (33 mg/100g). Consequently, all tested natural additives effectively extended the shelf life of the coated rainbow trout fillets under both frozen and refrigerated conditions, with lemon juice demonstrating the most potent preservative effect.

Keywords: Rainbow trout, lemon juice, sour orange juice, bread crumbs and thyme and thyme, shelf life